ДОРОГА

Ч. 2. ЛЮТИЙ Р. VI.

1 9 4 3

СЕРГІЙ ЯКИМОВИЧ

МІДЕНЬ АНДРІЯ ВОЙНАРОВСЬКОГО

Обід пройшов якось мовчки. Таємниця загадкових рядків наче всіх приголомшила, і всі розмови і поодинокі слова були коло неї. Тільки після доброго обіду старий Горбенко почав розпитувати про останні новини, і почувши про Емський декрет, схвильовано сказав: — „А все таки наша справа не загине, як не загинула вона ще за часів, вічної пам'яті, Андрія Войнаровського... Хай пером буде йому земля..., бо він, справді, був одним із перших свідомих борців і мучеників за волю України: недурно отой дикун Петро I вдався до найчорнішої зради і до великих хабарів, щоб заарештувати в Гамбурзі Андрія Войнаровського та заслати його до Сибіру, аж до самої смерти...", — і тут на очах старого Горбенка навернулися сльози: — „та що вам більше казати... Залишайтеся вже тут самі, а я, по козацькому звичаю, — коли не гуляю, то по обіді відпочиваю!" — і старий Горбенко рішуче підвівся, залишив молодь та пішов до свого покою.

Студенти і підліток Галя не залишилися в покоях, вони вирушили до старого саду, що межував з грабовим лісом, і розкішно розташувалися в холодку під наметом високого, в три обхвати, старого дуба. В холодку вони повели свої безконечні розмови, де плуталося нове й старе, і таємниця Євангелії, і останні газетні новини. Багато говорили та згадували про сумну долю Андрія Войнаровського, про його життя та про його самотну смерть 1740 року, про Євангелію — заповіт Войнаровського, що так несподівано, все ж таки, опинилося в їхній Войнарівці, а особливо говорили про загадкові і незрозумілі рядки...

Підчас розмови навіть флегматичний і кремезний Андрій так розхвилювався, що вигукнув з гнівом: „Та трясця всім цим капосним царям за їх безглузді декрети... безщасна наша Україна..., а якби розгадати цю таємницю, то, може, тоді й не так заграли б наші музики..!"

— А ти правду кажеш, Андрію! — промовив Петро Ілляшенко: Я ось увесь час уперто думаю про цей напис, і що більше я мислю, то все мені більше здається, що наче в мене в голові виринає якась наче перша зачіпка до розгадки, а тому я тебе дуже прошу, дай мені на деякий час оцю Євангелію, бо їй однаково, де лежати, чи в мене, чи в тебе в скрині.."

— Якщо тобі голови своєї не шкода, то бери з собою оцю Євангелію! — без вагання погодився Андрій... А тепер ходімо до хати, бо на нас вже там чекають!..

Молоде товариство знову пішло до покоїв, де, підчас жартівливих розмов, пундиків, пиріжків і запашного чаю з варенням, час промайнув зовсім непомітно. Вже лише надвечір Петро Ілляшенко, подякувавши за хліб-сіль і ласку, вирушив до своєї Любчі, не забувши й про те, щоб захопити з собою і знамениту Євангелію.

Ось минув уже тиждень, за ним другий і третій, а про Петра Ілляшенка ні слуху, ні духу. Навіть старий Горбенко почав дорікати синові, навіщо він збив з пантелику Петра Ілляшенка, бо хоч Петро і дуже розумний юнак, але він тут нічого не придумає.

Але раптом, після однієї з таких розмов, якось серед глупої ночі, коли все покотом спало, на подвір'ї несподівано загуркотіли колеса, чути було, як коні спинилися коло ґанку, і хтось з усієї сили почав стукати в вікна, вигукуючи щосили: — „А ну, швидше вставайте! Відчиняйте! Геврека! Геврека"!

— Та це Петро! — зірвався спросоння Андрій! — Чи не збожеволів, бува, що в таку пору приїхав! Та зажди бо! Шибки поб'єш! Ось зараз! — і молодий Горбенко прожогом метнувся до дверей впустити несподіваного нічного гостя, а старий Горбенко, засвічуючи лямпу, шепотів: — „Не маю віри! не маю! Цього не може бути!"...

В ту ж хвилину до залі вскочив Петро Ілляшенко: обличчя йому змарніло і зблідло, але очі горіли незвичайним завзяттям.

— Знайшов розгадку! — схвильовано і радісно вигукнув він.

— А, не брешете часом? — як завжди, жартуючи, спитав старий Горбенко.

— Ні, правду кажу! Якби ви не сказали: „Сіє, сіє", — то ніколи б і не домислився!

— Та годі! Кажіть бо краще, яку ви там „Гевреку" знайшли?!

— А ось ви самі краще погляньте! — промовив Петро Ілляшенко і, поклавши на стіл Євангелію, витяг з неї аркуш паперу. Дивіться!.. і перед очима здивованих присутніх він розгорнув аркуш паперу, де було лише декілька рядків, виписаних поспіль великими церковно-слов'янськими літерами.

Д Г В А Г Г Е Д Г А А Г Д Г Ґ В А В А А А В
Г А Д А Г А Г Д З Г Д В А А Д А Д Г Е В Г Г А А
Г Д З Д Д Г А В В В Е А Д В Г А Е В Д В А А Д А
Д Г Г Г Е А Е Д Д А Д Г А Д Г А Г Д Е Д Е В В В Е
А В В В А А Г Д Г В А Г А В А В В А Г Д Г Д Г
Г Д З Д А А Д Г З Д Г Г А А Д А Г В Д В В Д Г Г А А
Г Д Г А Д В Д Г З Г Г

Горбенко, старий і молодий, довго дивилися на ці чудні рядки, але старий Горбенко не стримався і промовив сердито: — „Нічогісінько не розумію я в оцій абракадабрі!".

— Заждіть, татуню! — сказав і собі Андрій. — Ви краще дайте трохи опам'ятатися Петрові та дайте йому щонебуть перекусити, бо лише гляньте на нього, ледве на ногах стоїть!..

— Ось, я зараз! — і старий Горбенко похапцем побіг до сусідніх покоїв, чути було, як він шарудів у буфеті, і на столі швидко з'явилися різні холодні страви: сало, хліб, сіль, зелені огірки і чимала карафка старої дулівки.

— Перш, ніж ви почнете нам пояснювати, то вип'ємо за здоров'я нашого Соломона, бо бачу, що буде з вас не абияка людина! — і старий Горбенко заходився частувати змарнілого і зголоднілого Петра Ілляшенка.

Коли Петро Ілляшенко трохи підживився, а разом з ним і Горбенки, то вони почали просити розповісти їм докладно, як він домислився до цієї розгадки, і що визначають оці чудернацькі рядки, які лежать на столі перед очима.

— Та ось так! — почав поволі розповідати Петро Ілляшенко. — Пригадуєте, — ви мені сказали: — **„Сіє, — сіє"**, тоді мене вразило, що відміна наголосу відразу змінила значення слова. А коли я повернувся до Любчі, то ці слова: „Сіє, сіє, сіє — з титлом" не спадали мені з думки... Я тоді почав ще уважніше придивлятися до цих чудних рядків і звернув особливу увагу на те, що над „сіє" стоїть титло. Значить, тут справа вже не така проста, бо з титлом — це слово вже — не слово, а звичайне число 215, як воно пишеться церковно-слов'янськими літерами.

Домислившися до цього, я відразу кинувся до двісті п'ятнадцятої сторінки Євангелії. Спочатку я нічого не знайшов, а проте, коли я проти світла почав придивлятися до кожної літери, то побачив, що деякі літери відзначені наскіс чи то нігтем, чи чимсь іншим.

Ось самі погляньте на цю 215-ту сторінку і побачите на власні очі оці перекреслені наскіс літери. Я швидко почав перегортати далі всі сторінки і переконався, що всі відзначені наскіс літери доходять тільки до 300-ї сторінки: і ні попереду, ні в кінці — їх не має.

Тоді я й зрозумів, що ці рядки і є чорне насіння на білому полі, на яке й натякав Войнаровський у своїй наче простій і немудрій загадці. Я взяв тоді олівця і почав ретельно виписувати літеру за літерою в тій черзі, в якій вони були, починаючи з 215-ї сторінки, а що вийшло, то ви щойно побачите самі!..

— Та що ж можна зрозуміти з цих голих рядків? знову жалібно промовив старий Горбенко.

— Та ви, тату, не заваджайте, а краще слухайте, що далі казатиме Петро! — з притиском сказав Андрій.

— Коли я виписав ці рядки, — і Петро знову почав продовжувати свої пояснення своїм уважним слухачам: — я теж нічого не розумів... Тоді я почав думати і мислити про те, коли й де це було написане. Немає сумніву, що ці літери відзначив сам Андрій Войнаровський в останні дні свого життя. Відомо теж, що Войнаровський наказав теж своєму козакові невідмінно передати оцю Євангелію своїй сестрі або її чоловікові Левкові Горбенкові, які й жили тоді в Войнарівці.

Якщо це так, то це був добре для них відомий спосіб передачі таємним письмом потрібних думок.

Виникло знову питання, — а якою мовою було це письмо: латинською, польською, українською чи будь-якою іншою... Але оскільки Войнаровський писав наприкінці свого життя, я припустив, що він не міг уже вжити іншої мови, крім своєї рідної... (Далі буде).

Незломним
МАНДРІВНИКАМ

Маленька ватра, що сичить, облизуючи мокре ломаччя у цій стаї під хребтом Ґорґанів, ледве блимає; вона холодна, зимова. Наші очі даремне шукають в неї тепла.

Наші очі, друзі — примеркли змучені над силу, обмерзлі, пекучі. А тіла наші болять шаленою втомою, дрижать холодом Ґорґанської хуртовинної ночі.

І здається нам, друзі, — що край нашим силам. Здається, що більше змогли ми сьогодні, як у людській силі. Від раннього ранку змагались з білою хуґою, з глибоким снігом, що втягав в себе наші лещата, з льодовим вітром-ураганом, що валив з ніг і наскрізь колов замерзле тіло. Ми падали, підіймались і здобували верх за верхом, вище й вище. І так вчора й позавчора... І давно нам уже здавалось, що перейшли ми межі можливого; сто раз хотілося вертатись або лягти десь під гіллям крислатого жерепу і, скулившись, ждати, аж пройде хуртовина та втома. Але несказаний наказ велів нам мандрувати далі.

Ти кажеш: друже: „Це була свідомість, що коли сьогодні зупинимось перед часом, — завтра не досягнемо мети нашої мандрівки — там на верхів'ях".

Твоя правда, це була та свідомість, а може підсвідомість, що казала нам перейти межі власних сил. І було це велике хотіння вийти на верхів'я, туди, понад круті звори, темні ліси, над сірі хмари; там, де волю чути серцем, душею і тілом цілим, де ближче до сонця золотого, звідкіль вид свобідний на рідну землю, на світ широкий.

Ось сидимо ми, до краю втомлені, горить ціле тіло; та я знаю: у кожного з нас задоволення, що не впали, не вернулись, а досягли цю маленьку стаю, що була призначена нам на сьогоднішню нічну зупинку. Чи не так, — друзі?

Дарма боги гір заступали нам шлях усіма шаленими силами стихії. Ми вдячні їм за те, що стали з нами до змагань, що зробили шлях наш таким важким, що заграли з нами в ігру прекрасну! Бо мандрівка наша — ігра; тим краща вона, чим більше дає боротьби, чим більше нагоди сталити волю й м'язи, перемагати самого себе і радіти великою радістю перемоги. Так, наша мандрівка — тільки ігра!

Та чи не подібна вона до тієї другої мандрівки, що не ігра — гулянка, а саме справжнє життя?

Бо тямте, друзі: — у цьому прямуванні до Величі увесь чар, уся вартість і суть життя!

А шлях цього прямування важкий, — преважкий і тим величний. Він устелений буйними головами лицарів. Він усю нашу історію позначив і невмирущою славою вкрив.

Завдяки їм, цим мандрівникам.

Я бачу в очах ваших, що ваші думи йдуть услід за ними і зупиняються в зимовий день, як сьогодні, на білому степу, далеко відсіль, біля маленької залізничої станції. Там родилася Слава!

У цій маленькій стаї, в хуртовині Ґорґанської ночі поклонімося цим Великим Мандрівникам; хай ця зимова ватра загорить Їм у честь! Бо для нас, друзі, — для братів наших і майбутніх поколінь ішли Вони у мандрівку, вірні святому наказові, і впали зломані тілом — незломані духом.

Ваші очі, друзі, що перетомлені над силу, вже не примеркли: я бачу в них блиск вогню.

Ти кажеш: „не має вже втоми і м'язи сильні, наче сталь".

А маленька зимова ватра під хребтом Ґорґанів розгорілася золотим полум'ям.

Це вона палає у ваших очах, друзі; це від неї нові сили в наших утомлених тілах. Бо ми посвятили її Незломним Мандрівникам.

Надворі виє вихор, іде лявіна, падають столітні смереки. Падають слабі.

Хай шаліє біла хуґа! Хай станутъ проти нас усі злі духи гір! Яка дрібна іграшка — наша мандрівка!

Завтра ми здобудемо верхів'я.

Герась Соколенко

БАЛЯДА

Скільки днів пропливло
І ночей.
Скільки сліз
Із блакитних очей.
В небі косим серпом
Молодик.
І встає 13-й рік.
Віє січень.
Снігів океан.
Незабаром світання.
Туман...
А з туману,
Що з пітьми тече,
Юний лицар встає
Із мечем.
Його клич пробива
Далечінь,
І підноситься
Триста мечів.
Триста гострих мечів
У руках,
А над ними
Прострeляний стяг.
Він горить,
Він розносить пожар.
Та круг нього
Збіговище хмар.
Це синів
Батьківщина зове.
Чорна туга від сходу
Пливе.
Її ім'я страшне —
„Більшовик".
І встає 18-й рік.
Віє січень.
Снігів океан.
Незабаром світання.
Туман...
А з туману,
Що з пітьми тече,
Юний лицар встає
Із мечем.
Грізний клич пробива
Далечінь,
І підноситься
Триста мечів.
Це виходить
Загін юнаків
Проти диких
Московських полків

І вмирає
В нерівнім бою
За народ і вітчизну
Свою.
За степи
І за шелест дібров
Насвітанку проллялася
Кров,
Що у пам'яті
Житиме вік.
І встає 18-й рік.
Віє січень.
Снігів океан.
Зарум'янене небо.
Туман...
А з туману,
Що струменем б'є,
Юний лицар з могили
Встає.
Його клич
Потрясає віки.
І з могили встають
Юнаки.
Вони зір повертають
На схід,
І крокують
Рядами в похід.
Голубими просторами
Йдуть
У далеку
Тернистую путь.
Йдуть
І пісню несуть на устах,
І хвилюється море
Повстань.
Буде бій грозовий.
Чую зов —
Це на подвиг
Зове їхня кров.

VII. 1941.

В. Іваненко

Хустина

Двері турецької каварні при вулиці de l'Ermite у Парижі відчинилися і до середини ввійшли два чоловіки. Один з них, що налягав на праву ногу, попросив кави. Поки вона з'явилася на столику, гості розсілися вигідно. Другий у золотому пенсне нудився.

— „І що ж гарного ви знаходите в цій турецькій дірі, пане Бондаренко? Чи не краще нам було б піти на Монмартр?"

— „Обрид мені Монмартр з його гулящим життям, пане редакторе. Я не знаходжу кращого місця для оповідання про одну з кращих сторінок мого життя, яка зв'язана з південно-східною окраїною Туреччини — Мангурістаном".

За цей час старий кагведжі приніс каву. Бондаренко, попиваючи, став оповідати.

„Я родом із Кубані. Батьки мої були козаками. Вони відбували військову службу в станиці Млинівка Новочеркавського повіту, але це зовсім не перешкоджало їм займатися хліборобством. Доробившись чималої фортуни, посилали мене батьки до школи. 1914 р. закінчив я Московський політехнічний інститут і мене, як інженера шляхів, мобілізували. З початком 1916 р. рушили ми походом на город Дільман. Ми зближалися до Курдистану. Козаки жартували часто один з одного, що півдикі курди порозкидають їхні кості по вершинах, що заздалегідь треба робити духівницю тощо. Але, на щастя, духівниця була зайва, бо в городі Пенджвіні ми повернули на північний захід. На перший погляд цей трикутник землі між Пенджвіном на півдні, озером Ван на заході та Урмією на сході не дуже відрізнявся від сусідніх верховин — іранської, або вірменської. Такий самий краєвид, такі ж подібні ліплянки-саклі. Але хто глянув уважніше на обличчя верховинців Мангурістана, легко міг доглянути в їх рисах щось чуже, щось, що не гармонізувало з типом гірських народів. З їх очей так і палали оті мелянхолійні погляди, що їх надають безкраї степи.

Як сьогодні, пригадую собі захоплення мого чури Віктора, коли ми виїжджали з Пенджвіна. „Гляньте, український віз". Я обернувся — і уявіть собі моє здивування. Замість двоколової гарби, запряженої в буйволи, я побачив кремезного мангура, з довгими вусами та бритою бородою, який їхав чотироколісним возом, запряженим парою гірських коней. Якби не турбан і орієнтальний халат — можна було б сміло взяти цього мангура за українця.

Ми йшли походом долиною річки Джігату. Обабіч річки і по горах розкинулися глиняні ліплянки, що не дуже різнилися від кавказьких сакель. Такий сам плоский, комишем або травою критий дах, такі самі малесенькі віконця. Тільки одне відрізняло їх від кавказьких. Біля кожної ліплянки знаходився городчик, що в ньому росли міндалі, айви або маньолії. Переїжджаючи попри одну таку садибу, що стояла близько стежки, я зліз з коня і пішов до середини, буцім за кумисом, щоб оглянути внутрішню обстанову. Ввійшовши до середини, я приємно розчарувався. Замість однокімнатного мешкання, де разом живуть люди та звірята, я побачив двокімнатне мешкання: в першому стояли коні та кози, друге було призначене для людей.

„Салем алейкум" — привітався я до господаря та, вийнявши дзвінку монету, попросив „кумису". Господар мангур обернувся, та добув з підмурівка, що скидавсь на нашу піч, глечик айрану. За цей час я розглядався по хаті. У кутах стояли підмурівки, застелені сіном та прикриті овечими кожухами. Вони служили за ліжка та лавки. Над одним таким ліжком, на глиною мазаній стіні висів кривий ятаган та стара рушниця. Позатим жадних ікон, бо мангури — мусулмани (але, як я переконався пізніше, лише поверховні). Господар, як і всі мангури, говорив своїм діялектом, що скидався на мішанину мов турецької, перської, курдської та вірменської. Коли я вийшов з глинянки і переходив між кущами маньолії, побачив я... соняшник, цей самісенький, що в нас біля кожної хати на Кубанщині.

Все це... віз і коні, зовнішній вигляд та охайність, садочок і соняшник біля хати, — все це так відрізняло мангурів від сусідніх племен, що я зацікавився ними і побажав ближче пізнати. Десь у голові ворушився здогад-порівняння мангурів з українцями, але я покищо боявся робити передчасні висновки, не зібравши достатньої кількости доказового матеріялу.

Обставини складалися якнайкраще. За наказом вищої влади наш полк закватирувався в Мангурістані аж до відкликання. Офіцерський склад зайняв кватири в палаті хана мангурів Різн Тука, людини, як на Богом і людьми забутий Мангурістан, надзвичайно освіченої. Хан закінчив тифліську гімназію та медичний факультет паризького університету. Не дивниця, що лікар з европейською рутиною, який володів чотирома мовами, крім того власник усіх піль та полонин Мангурістана, був незвичайно шанований усіма мешканцями та окупаційною владою. Раз у рік їздив хан Різа Тук до Стамбулу з окупом за землю для Дивану. При цій нагоді замовляв багато препаратів і ліків з Франції та Німеччини та медичну літературу, а сам вертався в Мангурістан до своєї лікарні. Палата, як пристало на ханське мешкання, на ціле небо різнилося від мангурських садиб. Вона мала кілька кімнат для чоловіків, та гарем. На подвір'ї стояла лікарня на 70 ліжок, яку за нашого побуту перемінено на військовий лазарет, а кількість ліжок подвоєно.

Користаючи з вільного часу, я взявся досліджувати загадкове плем'я.

По довгій обсервації я переконався, що мангури були немов тими пташенятами, викраденими з родинних гнізд, вивезеними і вирощеними в далекій Туреччині. По століттях, стрінувши в нас таких же, як вони, потомків (кубанські козаки — це нащадки січовиків, яких Катерина II 1792 р. переселила з Нової Січі та з Туреччини на Кубань) — підсвідомо нагадали собі свій рід. Тоді я зрозумів, що це була підсвідома туга за страченою гармонією з найближчими по крові земляками... Підсвідоме відчування братів, не зважаючи на фаталізм долі... Підсвідома згадка того, що перед століттями в'язало їх в одну збірноту...

Адже цей мангур Сулейман або Юссуф могли ще сьогодні бути побратимами на Січі кубанцям Семенові або Йосипові...

І тоді я зрадів невимовно, що здогад про українське походження мангурів мав основу, незаперечну основу, яка базувалась у їхній крові. Проте я не обмежувався лиш до цього; я старався знайти історичний документ, який незбито обґрунтовував би мою гіпотезу.

Скільки я не розпитував, скільки не розшукував, мої надії на наявність якихсь документів чи хроніки не справджувались. Правда, хан мав великі грамоти — потвердження від Дивачу на Мангурістан, але всі вони були пізнішого походження. (Найстарша грамота з підписом султана Абд-ул-Меджіда не сягала навіть сто літ тому). Про старші часи хан оповідав лиш загально. Мангурістан уявляв колись із себе незаселену окраїну Османської Порти. Для охорони східних пашаликів від курдських наїздів оселювано тут численних бранців. Це заспокоювало мене дещо. Адже ж бранці рекрутувались здебільшого з України.

Я вже був помирився з думкою, що в Мангурістані не знайти мені жадного документу, що історичного доказу на мангурське походження слід шукати по архівах та бібліотеках Стамбула, Києва або Москви. Одначе несподівано знайшовся документ і в Мангурістані. Була ним (як це не дивно!) звичайнісінька червона хустина та корсетка.

Це було під кінець війни з Туреччиною. Я перебував уже більше як три місяці на ванському відтинку фронту. Про те, що в Росії вибухла революція, що царя усунено, — знали всі козаки. Одначе з наказу Тимчасового Уряду фронт держався б ще якийсь час, якби не безустанні атаки турків, які на початку 1918 р. одержали підкріплення. Ми мусіли відступати. Мені доручено висадити в повітря бетонові укріплення на одній панівній вершині. І саме, як я йшов туди з саперським відділом, відламок стрільна ранив мене і я стратив притомність.

Коли я пробудився, лежав я обандажований у ханській лікарні. Кругом мене лежали ранені турецькі вояки. У кімнаті звивалася білосіра жіноча постать з відзнакою Червоного Півмісяця на грудях. Це була сестра милосердя. Вона запопадливо доглядала ранених, раз-у-раз питаючи про стан здоров'я („Keyfiniz nasil dir?"). Запримітивши, що я пробудився, вона прикликала хана Різу Тука. Він повідомив мене, що москалі вже втекли, а мені при відступі відламок стрільна вирвав правий сідничий мускул. Пізніше він представив мені в особі сестри турецького Червоного Півмісяця — свою дочку Халіду. При тому він коротко розказав своїй доні про мене, як про першого дослідника Мангурістану.

З Хамідою я зустрічався щоденно. Кожного ранку вона приходила в кімнату хворих перевіряти стан температури та здоров'я. При цій нагоді я говорив з нею. Особливо я був їй вдячний за старі часописи („Акшам"), в яких повідомлялося про заключення договору між центральними державами і Українською Державою в Бересті.

Вона розпитувала мене про батьківщину, про побут у Мангурістані тощо. Я, очевидно, ділився з нею своїми думками, вважаючи мангурів нащадками запорожців, ба навіть її, фанатичну прихильницю молодо-турецького руху, — українкою.

Одного разу я висловив здогад, що якби знайшлася стара ноша, хоч би рештки її, або щось з побуту (інструменти тощо), тоді мангурське положення було б остаточно розв'язане і доказане.

Через кілька днів мій здогад став дійсністю, а ранені турки і др. Різа Тук були свідками незвичайної події, від якої мені ще сьогодні соромно.

Зимний день.

Одного пополудня, коли я, обернений до стіни, дрімав, почув я легку ходу і мені видалось, що хтось стоїть наді мною. Я обернувся і на мить остовпів... Наді мною стояла жінка в старому, пом'ятому українському платті. З-під червоної, квітчастої хустини усміхалась карими очами Халіда, ґраціозно заслонивши вишитими рукавами уста...

„Халідо!" — скрикнув я, і не тямлячи себе, вискочив з ліжка, щоб обняти її... Вона, скрикнувши на мене (здається), як я смію з раною покидати ліжко, подалась назад, а я, як довгий, гегепнув на долівку. До того, на крик Халіди, ввійшов до кімнати її батько і застав мене в такій ситуації... Ціла кімната конала від сміху...

Мені ще сьогодні соромно і дивно. (Ранені вояки так і бачили в мені коханця-невдачника). Соромно перед ханом і перед Халідою, яка, знайшовши в сундуці своєї бабуні старе вбрання, зробила мені несподіванку, і для більшого ефекту вбрала його на себе.

Питання про походження мангурів було розв'язане. Жіноче вбрання прабабки Халіди походило з-перед 100—150 років. З того самого часу, коли примусові колонізатори ходили до церкви в Дільмані. Лиш вони — наслідники одчайдушних запорожців — могли довершити геройського чину — перейти через недоступний каліханський перехід і знищити Дільман...

Різа Тук розумів моє захоплення старою ношею і несподівану реакцію. Він пояснював це закликом крови. Починала мене розуміти і Халіда. Вона, називаючи мене „осоружним", приносила мені далі турецькі часописи. З них я довідався, що турки зайняли вже Баку та Осурґет, що майже ціла Україна звільнена від москалів. Ця друга вістка дуже мене занепокоїла. І хоч рана ноги починала гоїтися — захворів я на другу недугу — ностальгію. Там за Чорним морем кувалась краща доля України, а я мусів лежати в Мангурістані...

По двох місяцях рана ноги загоїлася. І хоч як захоплювався я Мангурістаном, проте, виздоровівши, подякував за хліб-сіль і, поправцавшись з Халідою, дістався до Трапезунту, а звідти першим пароплавом до Одеси, де вступив до армії Головного Отамана С. Петлюри.

•

Минули роки... У сірих буднях еміґрантського життя часто нагадую собі Мангурістан і його мешканців, що на перший погляд не різняться від гірських народів. А глянеш ближче в їхні обличчя і побачиш в них мелянхолію безкрайого степу.

ГЕТЬМАНСЬКИМ ШЛЯХОМ

Після нещасливого кінця війни з Московщиною гетьман Пилип Орлик виїхав разом з Карлом XII. до Швеції, де довго чекав на нагоду вернутися до батьківщини. Щойно після десяток років повелося йому виїхати на схід, до Туреччини, — звідти він мав надію увійти у зв'язки з Україною, що проживала важкі часи під владою царя Петра. Свою подорож він описав у діярію, який вів з дня на день.

Дня 21. березня 1721 р. Орлик переїхав і в'їхав у молдавську землю. Їхав він старосвітською вигідною каретою, що могла правити також за спальню, а далі тягнувся невеликий обоз, два чи три вози, з подорожніми запасами і кількоро служби. Хоч зубожілий і знищений життям скитальця, Орлик все пам'ятав, що його обрано головою держави, і дбав про те, щоб назверх виступити з деяким блиском.

Шлях ішов через Хотинь, Яси, Галац. Країна була степова, мало не пустинна. Подорожні з приємністю зустрічали ліси, яких було небагато. Рідкі були також оселі, — десь-недесь село або хутір, часом руїна якогось міста, рідко де людніше містечко. Частіше траплялися заїзди і корчми, і то не дуже добре устатковані. От, на приклад, при якомусь млині була корчма — „мізерна буда, плетена хворостом і соломою покрита, а при ній яма з дахом, викопана для переховання вина". Нераз приходилося ночувати по приватних домах або невеликих манастирях. А часто шлях вів зовсім пустинними околицями, тільки самотні колодязі значили дорогу.

Столиця Молдавії, Яси, також мала досить „мізерний" вигляд. Тут Орлик зустрів свого давнього знайомого, пана Амірі, що колись був перекладачем шведського короля, і той віддав гостеві належну честь — за місцевим обичаєм прислав йому з привітанням маринати, оселедці, кав'яр, конфітури, сухарки і вино. Другого дня гетьман їздив в гостину до молдавського воєводи. Для переїзду прислано йому багато убраного коня і разом з почесним почетом Орлик заїхав до замку; на сходах зустріли його бояри і ввели до кімнат воєводи, що ввічливо привітав гостя. Після розмов відбувся прийом: господар трактував „кофою" (так Орлик називав каву), сорбетом, родом лімонади, і обкадив його пахощами за турецьким обичаєм. При іншій нагоді гетьман пив чай, який називає „herba tha".

В Галаці Орлик відвідав церкву св. Юрія, де була гробниця Мазепи, і помолився за душу свого попередника, жалкуючи, що така велика людина не дочекалася більш почесної могили.

Другого дня Орлик їздив за місто, щоб оглянути останки табору римського цісаря Трояна; побачив фоси, зарослі деревом, вали і останки якоїсь будови на горбі; але галацькі мешканці не шанували пам'яток старовини і каміння з мурів забирали на свої будови.

Подорожні переправилися через Дунай, переїхали через Добруджу, що славилася годівлею худоби і коней, і в'їхали у Болгарію. Через балканські гори вела вузька дорога вздовж потока, який треба було переїздити 75 разів. Тут у старовинній гетьманській кареті зломилося колесо; це був великий клопіт, бо ніде не можна було знайти колісника, що доробив би нове.

Населення у Болгарії було незаможне і непривітне: рідко де можна було допроситися курей чи барана на прожиток. Багато неприємностей мав гетьман від аґи, що проводив його з почесним конвоєм; це був хапчивий чолов'яга, всюди рабував селян, забираючи їм риж і родзинки, а подорожніх вів крутою і далекою дорогою, щоб собі якнайбільше здобичі придбати.

На південь від Балкану відкрився інший край, родючий і багатий, — Румелія. Всюди простягалися лани збіжжя, великі сади і виноградники. „Їхали ми більше як милю, почасти поуз виногради, почасти лісом, в якому іншого дерева ми не бачили, тільки великі горіхи, морелі, мигдалі та інші, а найбільше і найгустіше було горіхів; це країна гарна, буйна і весела". Столицею був Филипопіль, багате слов'янське місто.

Дальший шлях ішов понад „Біле море" — так звали тоді Середземне море. Здалека побачив гетьман славну гору Атос, де було двадцять манастирів. Атонські черці, яких зустрів по дорозі, в дарунку піднесли йому полумисок риб, що їх на Україні називають каракатицями, другий полумисок — оливок солених з помаранчевими шкірками, три дерев'яні хрестики і 12 точених дерев'яних ложок. Прикро було гетьманові, що нестатки не дозволили йому віддячитися належно монахам за цей дар. Дорога вела знову через гори, „лиха, проклята дорога"; гетьманська карета розбилася тут до решти і треба було залишити її при шляху. По турецьких селах не було ніякої вигоди; приходилося ночувати по кошарах з вівцями, де блохи не давали заснути... Ці околиці були славні з найкращого тютюну.

Турецький уряд не дав дозволу на те, щоб Орлик приїхав до Константинополя, бо побут українського гетьмана у Стамбулі міг викликати підозріння Московщини. Орликові призначено на побут покищо місто Серез, недалеко ріки Струми. Місто було в гарному положенні, між горами, але доми стояли так густо і безладно, що вулицями не можна було возом проїхати. „Садів є досить в місті і дерева різного, що дещо додає плезіру*. Тим також місто може похвалитися, що всі вулиці мають фонтани і всюди вулицями тече вода, яку до городів спускають і підливають". За містом був густий ліс чи парк, і туди ввечері мешканці ходили для охолоди від спеки.

Орлик перебув у Серезі більш як два місяці. Місцеві міщани і духовенство, здебільша греки, з великою пошаною відносилися до визначного гостя, підносили йому дарунки і запрошували в гостину. На прийомах подавали звичайно каву, горілку, конфітури, оливки, виноград, всякі солодощі, дали умивати руки рожаною горілкою і кадили пахнощами. В місті гетьман оглядав церкви з дорогоцінними фресками і старовинні руїни з інскрипціями. Але дивував його низький стан освіти і дивовижні релігійні звичаї: в церквах святили баранячe м'ясо і юрба кидалася забирати собі щокращі шматки.

Не вважаючи на доволі добрі відносини, гетьман нудьгував на чужині, у бездільному житті. Радість робило йому те, коли зустрів когось з України. І тут, на балканському півострові, траплялися мандрівні черці з України, невільники, яких продано у Туреччину, українські купці; зворушило його раз дуже, як побачив якусь стару жінку в українській „кабалці" на голові. Він не тратив надії, що зможе зв'язатись з Україною і різними нагодами висилав листи на Запорізьку Січ. Але відповідь не приходила.

Врешті гетьманові дозволено виїхати до Сальонік, великого портового міста. Він їхав туди на короткий побут, але судилося йому прожити там 15 років... **І. К.**

* Принади, милого вигляду (франц.).

ЛЕОНІЯ ПОЛТАВА

МОЛОДИМ

Хай старі живуть одним минулим,
Молодим — співать про кораблі,
Про безкраїсть рідної землі,
Про серця, закохані і чулі!

Йти, шукати кращої дороги,
Все лихе зборати у краю,
І, як треба — впасти у бою,
Тільки все ж дійти до перемоги.

ЗЕМЛЕЮ УКРАЇНСЬКОЮ

Хочете мандрувати по Україні, читачу, хочете побачити рідну землю по той бік Збруча? Початок Вашої відповіді мені відомий, її кінець теж можу собі уявити: „Війна, це тепер неможливе". А я Вам скажу, що Ви помиляєтесь, а навіть більше, я можу Вас повідомити, — з мене був би, як бачите, непоганий торговельний агент, — що подорож у маловідому батьківщину буде коштувати вам смішно мало грошей: шість злотих. Не вірите? Підіть до книжної крамниці у Вашому містечку чи місті і купіть книжку „Землею українською". Напевне не пожалієте! Вашим чичероне буде Борис Антоненко-Давидович, автор цієї книжки, один із найталановитіших наших прозаїків доби Хвильового. Він, цей безстрашний борець, що разом із своїми великими товаришами не схотів поцілувати пантофлю папи-Сталіна, поведе Вас у країну „хрестів і могил", Вашу рідну країну, читачу. Час і простір, оці всемогутні елементи, припинять своє діяння. Ви вихром пронесетесь у минуле, зрозумієте пребагато проблем сучасного і вп'єтесь безтямно чарівнім майбутнім. Вірить бо в нього Антоненко-Давидович, — чому ж і нам не вірити?

Книга — невеличка розміром, 164 стор., але яка ж цінна змістом, який глибокий повногранний документ уже прогомонілої доби. Найдете в ній тонку лірику і розмашну епіку, гумор і сатиру, тихий смуток віками топтаного народу і жорстоке відчуття боротьби, а передусім пречисту і міцну, як смерть, любов до нашої батьківщини. І кожний з Вас, чим ви не були б, зустрінете в цій книзі сторінки тільки для Вас і для нікого іншого написані. А це найвища похвала, яку можна сказати про нашу вірну приятельку — книжку.

Коли Ви, читачу, любите історію, то книга Антоненка-Давидовича дасть Вам пребагато радощів. Автор впевненою рукою поведе Вас туди де „тіні забутих днів". Він розкаже про Коростень і трагічну смерть князя Ігоря та покаже... два молоді дубки, що розірвали його. Він поїде з Вами до Нікополя, де Хмельницький дістав колись від січового товариства булаву, у цьому ж таки місті оглянете ще й хрест останньої січової церкви. А, може, схочете поглянути на могилу преславного лицаря січового Івана Сірка та побачити козацькі руїни? А коли Вас змучить історична мандрівка, то зайдете на відпочинок у тінь Грекового лісу під Уманню. Але помилитесь, тут теж хрести й могили, тут Гонта зарізав своїх покатоличених дітей.

А, може, Ви, читачу, не історик, може, Вас більше зворушує література. Передусім книжка Антоненка-Давидовича сама по собі... справжня література. Його блискуче перо сяє, як найкраща козацька шабля, у честь якої складає він захоплені дитирамби. Але на цьому не кінець. Автор мимохідь познайомить Вас з літературними групами 20-их років, усякими „Гартами", „Плугами", „Ваплїте", ВУССП-ом і т. д., а навіть більше, він познайомить Вас особисто з такими письменниками, як В. Підмогильний, М. Терещенко, Я. Савченко, Г. Шкурупій, Г. Косеченко і врешті найповніше... із самим собою. Особливо це останнє знайомство великої ваги, він бо — типова постать українського письменника тих часів, полум'яного трибуна свого народу. А, може, Ви, читачу, любите „шлях до легкої слави", може, Ви — самі — поет чи письменник, або, за висловом нашого вимовного автора, хворієте „літературним бзиком". Ох, і заллє він Вам гарячого сала поза шкуру. Але слухайте: „Теперішній наш масовий потяг у літературу — це є продовження колишнього потягу на Січ, у степ, на волю. Це ніби новітнє козакування, і література наша це ніби нова Січ, куди линуть і „слави добувати", і „на ворогові помститись", і від нещасного кохання та всякої журби рятуватись. За списа такому „січовикові" — перо, за „вільний степ" — стоси паперу, й за „турецький ятаган" — перша рецензія на нього. Всім письменникам-початківцям і не-письменникам, що нищать, — це про цих останніх, — дорогоцінний підчас війни папір, треба з особливою увагою прочитати цікаві помічення Антоненка-Давидовича.

Ви заперечуєте, читачу, Ви — ні історик, ні літературознавець, ні письменник, Вас такі справи взагалі не цікавлять. Коли так, то Ви, може, — географ, тобто любите, „ніжну" (від ніг) географію, мандрівництво. Ви потакуєте, отже я Вам скажу, що ця книга тільки для Вас написана. Хочете подихати млосним повітрям розпареного степу, побачити, як крізь всеукраїнські тини визирають вічноцікаві соняшники, почути, як лінько перевертається з боку на бік Дніпро? Мандруйте з Антоненком-Давидовичем, він справді цікавий товариш! Етапи Вашої подорожі такі: Запоріжжя, Нікопіль, Дніпрові пороги, Кам'янець Подільський, Козятин, Умань, Коростень на Поліссі, Канів і Шевченкова могила, українські села: Капулівка, Ходаки і т. д. А, може, більше кортить Вас подорож у Нову Україну, де „висне дим заводу", де „залізо б'ють і гнуть прекрасну мідь в горбатих м'язах руки чоловіка", де, уже за висловом нашого автора, „земля горить". Ну, то Антоненко-Давидович полізе з Вами у шахту, і там побачите „чорну людину, що дає людству променисту електрику, шалений біг поїздів, пстужну ходу пароплавів, огонь гуркотливих фабрик", одне слово, побачите Донбас.

Наприкінці декілька слів про автора: Борис Антоненко-Давидович (правдиве прізвище Давидов) походив, як про це розказує його приятель поет Тодось Осьмачка, із колишньої дворянської родини. Був він напричуд гарним бльондином. Антоненко-Давидович — дуже талановитий письменник, автор блискучого роману „Смерть" та багатьох оповідань і нарисів. Його участь у могутньому зриві Східної України, що проходив у рр. 1925—1933, велика. Прегарний промовець, він не тільки письмом боровся за українське обличчя України, але й словом з трибуни. Про свої пропаґандивні мандрівки по Україні він прегарно розповідає у книжці „Землею українською..." З кожної сторінки цієї книги так і бухає любов до України і глибока зненависть до Москви. За це він поплатився дорогою ціною, в рр. 1932—1934 його НКВД зліквідувало. Та чи лиш його одного? До характеристики Антоненка-Давидовича додати ще можна, що українську пропаґанду робив він із партквитком у кишені, але у його кімнаті (теж розповідь Т. Осьмачки) висів тільки... портрет Мазепи.

Цет.

МОЛОДЕ ПЕРО

ДЖМІЛЬ

ЛЮТИЙ

Ми вже від нині ждем весни,
Хоч сніг поля вкриває,
Хоч в інею — лютневі дні,
Ми — цвітів виглядаєм
Замерзли мрії на шибках,
Ми ж поглядаєм по полях,
Коли на річці рухнуть
Окови льоду
Й вітер здмухне
В весняні, срібні води.
А як скупається в них сонце,
Життя зелено блисне,
Ми знову понесем гуртом
По краю рідну пісню.
Шатро при ватрі палахливій
Під лісом, на принишклім збочі,
Над нами — зорі мерехливі,
Жде чуйно стійка серед ночі.
А ранком — трубка. Всі на вправи!
В ряді однім, струнким.
На щоглі — прапор золотавий
Під вітром весняним.

МИХАЙЛО ДЯКІВ

*
* *

Коли самотність ставить в серце промінь,
І душу горне від п'янких утіх,
Тоді я йду в простір собі знайомий
Ловити пісню радощів своїх.

Стою тоді, як до землі прип'ятий,
І чую гомін, чую пісні звук
І тут знайома ніч і день кудлатий
Мене цілують в вічі, без принук.

Мистецька виставка

Саме тепер проходить у Львові з великим успіхом III. Виставка Спілки Українських Образотворчих Мистців. Зібрано на ній 303 твори з ділянок малярства, різьби і графіки, що належать 69 мистцям. Вже сама скількість мистців доказує, що наше мистецтво пішло великими кроками вперед і що мистці творять на культурному українському фронті велику і сильну групу.

На виставці представлені твори таких мистців, як: Азовський, Андрусів, Божик, Бутович, Винницький, Ґебус, Гординський, Грегорійчук, Дмитренко, Дзиндра, Дядинюк, Дяченко, Єршов, Іванець, Іванцев, Іванюх, Касараб, Кміт, Конаш, Козак, Крушельницький, Курилас, Ласовський, Лісовський, Ліщинський, Литвиненко, Луцик, Лятуринська, Мазепа Галина і Тетяна, Манастирський (Антін), Малюца, Масляк, Меґик, Мельник, Михалевич, Мілян, Мороз, Музика, Мухин, Наконечний, Неділко, Новицька, Обаль, Осташевський, Павлось, Перфецький, Плешкан, Петріца, Поторока, Радиш, Сеньків, Смольський, Сколоздра, Сорохтей, Станько, Стефанович, Стешенко, Стеців, Тищенко, Турин, Форостецький, Хасевич, Черешньовський, Шатківський, Шухевич, Щербак, Яблонський. Звертає увагу, що побіч галичан є також деякі мистці із Східної України, що тепер перебувають у Львові. Крім цього стрічаємо й мистців з Берліну, і Праги.

На виставці звертає увагу передусім те, що мистці більш, як перше, дали українських мотивів. Тут і краєвиди з Карпат, з-над Дністра та Поділля, види Львова, Холму та ін. міст, далі композиції, що показують красу народної ноші, батальстичні та історичні малюнки, портрети і т. д. У графічному відділі, що на цій виставці невеликий, бо вона передусім малярська, стрічаємо різні цікаві графічні техніки. Дуже добре представляється різьба — вона творена з розмахом, монументально.

Ми тут не вичислюємо, які малюнки чи різьби варті найбільше уваги, бо таких є багато, а втім це теж справа особистого смаку кожного відвідувача виставки. Звернемо тільки увагу на загальне враження, яке дає цілість виставки — воно життєрадісне, яскраве, динамічне — свідчить про невичерпну силу творчости українського народу, що виявляє свого духа передусім у різних ділянках мистецтва.

Відрадний факт, що на виставці, побіч старших, відомих мистців, бере участь значне число молоді, яка щойно недавно покінчила мистецькі школи, або ще і студіює в них. Яка третина учасників виставки має 20—30 літ, отже є в віці, коли оформлюється мистецьке обличчя. Велика скількість молоді — дуже відрадний факт, який свідчить, що українське мистецтво має великі резерви талантів, які вже поповняють ряди творців сьогочасного українського мистецтва.

Ліва сторінка згори:
Я. Музика: Верби.
М. Мухин: „Добра тараня та горілки мало“.

На обкладинці:
М. Мороз:
„Краєвид з Карпат“.

Права сторінка згори:
С. Гординський:
„Чортівська Скеля“.
Л. Перфецький:
Козаки під Трапезунтом.

СЛІДАМИ ЗАВІЯНИМИ

10. січня помер у Львові Северин Паньківський, одна з дуже оригінальних і цікавих постатей нашого національного відродження. Уже в юнацьких роках живо цікавився театром, що й зробило його єдним з найкращих українських акторів. Від 1896 р. працював у наддніпрянських театрах, спершу М. Кропивницького, М. Старицького, пізніше в театрі корифеїв братів Тобілевичів і нарешті, до самого вибуху першої світової війни, в театрі М. Садовського, що постійно грав у Києві і довів український театр до розквіту. За большевицького панування працював в Українській Академії Наук, писав свої спогади та дописував до театральних журналів. З приходом німецької армії жив одним бажанням: переїхати до Львова, що йому врешті вдалося. Тут даємо фрагмент з прегарних спогадів небіжчика, а саме опис студентської мандрівки в 1893 р. Ред.

В 1893 році вирушила галицька студентська молодь в артистичну мандрівку по Галичині. Вирушило дві групи співаків, під художнім керівництвом двох братів Нижанківських, Остапа і Володимира. Одна концертувала по Східній Галичині, друга — по Західній. Їздили ці групи з концертами, а метою їх було збирати кошти на збудування національного театру, та на стипендії. Західна група вирушила по численних курортах Західної Галичини, під дириґентурою талановитого і популярного в Галичині, молодого композитора і дириґента, Остапа Нижанковського. У цю групу закликано й мене. Була це чоловіча вокальна шістнадцятка, зі своїм п'яністом, солістом-скрипачем і адміністраційним персоналом, всього душ двадцять кілька.

Висока ціль, молодий ентузіязм і веселий настрій всякої мандрівки об'єднали швидко цей дружній, інтеліґентний гурток своїх людей, що зібрався во ім'я спільної мети, в одну тісну сім'ю. До того артистичні лаври, що завдяки проводові талановитого і рідкого дириґента, Остапа Нижанківського, рясно вкривали наші голови, справили, що цей місяць, чи півтора, що тривала наша мандрівка, зостався у кожного з нас в пам'яті, як найкраща хвилина нашого життя і вкінці на розставанні ми пращалися зі сльозами. Ми їздили з курорта в курорт і давали концерти. Після концертів були танці.

Швидка зміна місць, сила вражінь, дорожні пригоди, зустрічі, хвилеві знайомства, вітання, артистичні успіхи, підняли темп нашого життя до гарячкового. Всі концерти наші проходили з великим успіхом. Польська публіка не жаліла оплесків і не ховала свого захоплення. Пригадую, на концерті у Криниці був якийсь італійський співак — ґастрольор, що теж захопився нашими піснями. Він покриваючи грім оплесків гукав нам що духу: „molto, molto bene!" В перервах, підходили до нас, дякуючи, одиниці з публіки і питали: „gdzie panowie uczyli się śpiewać?" На те, хтось з наших співаків відповів згорда: „Nigdzie!" і закінчив цитатою з Шіллера: „Wir singen, wie der Vogel singt, der in den Zweigen wohnet".

Ясно, що ця мандрівка проходила у нас дуже весело. Навіть у залізничому ваґоні не сміло бути нудьги. На те склався в нас так званий, з московська: „увеселительный комітет", що мав дбати, щоб не було скучно.

Перш усього, комітет склав свою оркестру, що складалася з що-найпримітивніших струментів. Ця оркестра мала реклямувати нас у дорозі й додавати пишноти усім величним моментам нашої мандрівки у ваґоні.

Перший голос вела сопілка, що грав у неї наш дириґент, покійний Остап Нижанківський. Гармонійний супровід і мистецьку оркестровку творили: гребінка, дитяча губна гармонійка, віґран, дитяча суремка, паяц з двома тарілочками, свищик і все, чого хто зміг у дорозі доскочити, не гребуючи й покришкою.

На станціях, коли потяг ставав, оркестра наша затинала марша, чи пісню яку, і все живе, що було на пероні, бігло до нашого ваґона, подивитись та послухати того пращура майбутнього всевладного сьогодні джез-бенду. Коли минала станція, комітет оповіщав новий нумер програми. Заповідалися „Парляментарні дебати". Хто небудь вилазив на лавку і починав, з видом парляментариста, говорити на якусь злободенну тему. Завданням його було говорити, з поважною міною народного трибуна, як можна більші абсурди. Після нього просив голосу опонент і з самою парляментарною міною, ще більшими абсурдами збивав тези свого попередника. Звичайно, говорили такі дурниці, що ввесь ваґон лягав від реготу. Розуміється, що промовці напружували мозок аж до поту, бо цікаво говорити дурниці не так то легко, як здається профанам. Для того потрібний довгий парляментарний стаж. За це й збирали гучні оплески від захоплених слухачів.

Потім ішов вокальний нумер.

Виходив сольо-квартет. У руках ноти. Починають співати. Першу строфку співали коректно. Другу починали делікатно фальшивити, то недотягати, то перетягати, але з можливо найсеріознішим виглядом і тяжким апломбом, з пихою і самопевністю. З горла виходить тонкий фальш, а обличчя сп'янілі від мистецької насолоди. Звичайно, фальшивити треба було дуже обережно і тонко, щоб зберегти гармонію, що викликало тим комічніший ефект. Цей нумер художньо трудний і за нього бралися найкращі й наймузикальніші співаки. Ясно, що весь час у ваґоні стояв реґіт гомеричний.

Так розважалася братія наша в дорозі.

Северин Паньківський

ЗЕЛЕНКО

ЛЮБКА

Ще з того часу, мабуть як я зачитувався в Лондоновім „Заклику крови", у мене симпатія до собак. Згодом вона переродилась у своєрідну собакоманію; не знаю коли це сталось. Чи тоді, як мій улюблений Парт згинув як зайва жертва цивілізації? (Такий собі кундель був середнього росту, з заводіяцьки підкрученим хвостом, авто його переїхало). Та ні, щойно тепер я собі це усвідомив: це датується від-тоді, як я побачив у цирку білого подивуґідного фокстрієра, що чудово вмів цілу табличку множення! Не гадайте, що це якесь шахрайство, — я сам йому питання ставив. Відома річ: не легко навіть людині навчитись часом, скільки є, нпр., 7×8, коли в тебе ще й багато всіляких інших великих турбот; буває, що й „орел" чомусь „не хоче летіти", хоч ти йому вже стільки разів штукував то вкорочував хвоста, і гачка до вудки не знаєш де дістати, а ось — Славко щодня над річку ходить рибу ловити... Ну, але у собак турбот не буває.

І тому ідучи щодня на завод, заінтересувався я собакою, що вистоювала біля входу до сусіднього військового шпиталю. Срібносивий вовчур, з великими розумними очима, гострими вухами та з свіжим шрамом на хребті. Як тільки над'їде санітарне авто, насторошує вуха, потім з висуненим вперед носом підбігає до ношів і хвилину вітрить раненого. Опісля, похнюпившись, ще старанніше підгортає під себе пухкий важкий хвіст і поволі, меланхолійно повертається на своє тепле ще місце, на розі великої витирачки. І, що ще дивніше, ніхто при цім не ганить його, не відганяє. Ніхто взагалі, до неї не говорить, і я ще ніколи не бачив, щоб хтось гладив її. Завжди сторожка на своїй позиції.

Якось, користаючи з того, що з учорашнього обіду залишилося багато костей, — я рішив познайомитися з собакою; завинув кістки в папір, сховав у кишеню й пішов.

Сиділа, як звичайно, на своїй витирачці і задумано вдивлялася в глибину вулиці.

Щойно тепер я спостеріг у себе хвилювання, мов перед візитою у достойного шефа, боячись, що мене не схочуть вислухати до кінця чи не добре зрозуміють. Я відклав свою місію на пообіддя.

Перепаленим, жовтим промінням освічувало сонце будинки, як ми вийшли з заводу. Я глибоко відітхнув і вдоволено встромив руки в кишені (за це колись лаяли мене малого). Намацав кістки, що за них був призабув. Мимохіть усміхнувся і приспішив крок.

— Пропуск? — запитав вартовий.

— Я так тільки, до собаки. До лікарні не йду й розвинувши папір, покликав: — Мсс, мсс, на, на!.. — Але собака, здавалось, не чула. Ґранатові зіниці гляділи крізь мене пронизливо в простір.

— Хе, хе, чоловіче, не такі речі приносили — не прийняла. А підійдіть попробуйте погладити... — з відтінком якоїсь гордости в голосі, з іронічною усмішкою недокінчив вояк.

До кого — як до кого, до дівчат — не дуже, але до собак я мав дотепер щастя, тож з рішучістю приступив, дивлячись псові в вічі й простягнув руку, щоб погладити, і — не думайте — пес не загарчав, як зробив би це не один добре вихований і не поласився. Відвернув тільки свою величеньку голову вбік і немов питав мене непривітним зором: чого тобі треба? Іди собі, куди пустився йти.

Я зрозумів. Я мав куди йти! Сховав відкиненого гостинця й віддалився.

Але на другий раз я мимохіть зупинився знов. Собака відчула мій зір і глянула на мене. Але ні, ні. Не так, як дотепер. Зі здивуванням пізнала мене, нервово поправила пе-

редню лапу для того мабуть, щоб потім знов повернути очі туди, звідкілля все з-за рогу появляються сірі авта з великими червоними хрестами на білих кругах, все з новими...

Потім я робив ще декілька спроб заприязнитися але завжди безуспішно.

Якось, як з першим тільки подихом весни городник насаджував на кльомбах розцвілі братки, на город за дротяну сітку, обреслу диким виноградом, вийшли реконвалесценти. З ними був і вартовий. Побачивши мене він усміхнувся й підійшов:

— Так, так, мій пане, — почав, — ви не перші. Скільки тут уже з нас хотіло заприязнитись з нею, і — нікому не пощастило. Їсти навіть приймає тільки від одного раненого. Правда, розказував мені про неї дещо цей ранений фінляндець зі служби праці, але це, як самі побачите, дає дуже невичерпне вияснення.

Стояли вони минулої зими десь в Карелії. Залізничний міст ставили. У віддалі їх тільки двох було: Оляф і Ерік. Намерзлися нераз за цілий день, бувало, ноги задубіють, тож радісно всім при повороті до табору. Зокрема в Еріка найвеселіша міна. До любки, мовляв піде. Справді, зараз таки після повороту він покрутиться біля кухні, напхає чимсь кишені й зникає на часок кудись. Спочатку дивувались товариші, згодом, одначе, звикли й до цього.

Алярмовий свисток! Дещо схвильовані (це вперше, відколи служать справжній, мабуть, алярм) юнаки запинали на бігу ґудзики, поправляли ладівниці. Цей гвинтівку на плече бере, інший смішно підскакує в напівзутому черевику, який саме тепер чомусь „ані руш не хоче піти". Через нецілих півтора хвилини відділ був готовий до маршу.

Кілька коротких наказів впоряду і голосно над площею понеслися слова: — В терені появилась значна група партизанів. Минулої ночі висадили міст 11 км. на північ від села М. Група ця ховається в недалекому лісі. Її треба негайно знищити. Команді місцевих відділів — видати необхідні розпорядження.

Усім пригадалася вчорашня детонація. А той міст! Його ж перед кількома тижнями ледве закінчив їхній таки відділ!

Гаятись не було чого. Знов кілька коротких наказів і — в таборі залишилась тільки невелика група залоги.

Всі йшли гордо випрямлені, по-святковому, передні непомітно почали „підтягати крок". Уперше їм доручено вояцьку справу, а не як досі сокири, пили й лопати. Сьогодні вони ділом докажуть... Що ще ніхто докладно не знав. Все ж Ерік відчував, що це буде щось велике.

Коли відділ зникав рівними трійками за скрутом, з опустілої придорожньої хатини вискочила зі скавулінням собака, пустилася нам на здогін і врешті добігши до Еріка, почала з гавканням скакати на нього. Це перешкоджала йому йти і він почервонівши трохи з пересердя чи сорому, нахилився до неї, та тихо сказав: — Тс, Любко. Треба! — якийсь час не вгамовувалась, згодом, одначе, погодилася з тим, що треба, й побігла рівно, біля 17-літнього хлопця.

Після годинного маршу відділ зупинився. Відпочивав. Тут стрінулись з невеликим військовим відділом та з групою поліції. Команданти відійшли набік і ще щось кілька хвилин нараджувались над розкритим мапником. Потім ті відійшли і юнаки остались знову самі. Дехто репетував гвинтівку, інший нервово гриз якогось забутого в бічний кишені сухарика.

Точно в 9-ій рушили далі. Наказано робити якнайменше галасу. На горі ввійшли в сосновий ліс. Просуваючись серед густого підшиття Ерікова підгрупа держалась напряму на північний захід. Було тихо, і серед цієї тиші люто сичав мороз під вояцькими черевиками; час від часу на хлопців несподівано спадала пригорща снігу з порушеної невидомою білкою чи може, — риссю гілляки. Скрипіли замерзлі дерева й пригадувалось, як минулої зими веселою компанією ганялись на лещатах там, у спокійній Фінляндії. Коли б тут лещата! А то западаються у сніг по самий пояс. Ідуть навпростець. Доріжку завіяло й так ішли навмання, довіряючи примхливому безардові. Лиш вряди-годи відходив або приходив хтось, тихо, у білій плахті, мов дух, за звідомленнями, з наказами.

Раптом Любка, що не покидала Еріка ні на кілька кроків, побігла яких 16 метрів у бік під одну сосну й дивлячися вгору, почала страшний лямент. Майже рівночасно посипались постріли з машинового кріса. Хлопці, як на команду вмить кинулись на землю, підповзли до недалекого пустого окопу й почали відстрілюватися. Але тут з-за горба почали густо падати мінометні стрільна. Ставало щораз гарячіше. Цільний вогонь польової гарматки, яку мав зі собою відділ, що співпрацював з підгрупою, примусив ворога дещо притихнути. Оляф заспокоїв своїм машиновим пістолетом того там на дереві, хлопці закидали горбок ручними гранатами і всі побігли в атаку. Ворог відступав поволі, систематично; часто щойно підкурений одиноким вогнеметом покидав свої добре розбудовані землянки.

Довго ще довелось ганятися по густому ліску за порозкидуваними, захованими бандами та зводити з ними місцеві, з правила дуже завзяті, бої. Щойно на другий день, десь біля полудня, затихли останні стріли. Ранені, вбиті та ще щось 20 захоплених ворогів — ось наслідки першого бойового хрищення юнаків. Щойно при збірці завважено брак Еріка.

Довготривалі розшуки не вінчались ніяким успіхом. Вже почало смеркатись, як Фрік один зі служби праці, бушував в околиці найгустіших землянок, зачув тихе скавуління пса. Подались туди втрьох.

На густо закиданім грудками глини снігу лежала з обдертим боком — Любка. В сутінку зефірами світили її очі, а з закривавленої морди вирвалось одне — одиноке ледвечутне гавкання у сторону, де глибоко в запалій від розриву гранати землянці хтось ворушився, увесь прикритий землею Ерік! Без зайвої балачки зробили з двох дрючків та плаща ноші, поклали на них важко пораненого і два вояки понесли його. Оляф залишився ще хвилину, щоб вкоротити мук Любці... Поволі намірився пістолетом між два великі, забагрені кров'ю гранати. Рука дрижала і Оляф не міг натиснути язичка тим пальцем, яким ще недавно вкоротив не одне людське життя. Нарешті, обманюючи сам себе, — стрілив мимо. Любка здригнулася, заплющила очі й затихла в безрусі, нежива?

Адже на лобі нема ніякісінького сліду; а втім, він був певний — стрілив мимо. Оглянувся — товариші вже зникали за деревами. Він став навколішки і... смішно сказати, почав робити собаці штучне дихання. Спочатку це йшло дуже важко; за кожним рухом з її рани повільними хвилями спливала на видоптаний сніг пурпурова кров і тоненьким струмочком спливала в долинку, де темним амарантом чорніла невеличка калюжа крови, мабуть Еріка. Через деякий час Любка тихо захарчала й майже непомітно почала знову віддихати. Хлопець поспішно витягнув з торби бандаж і обвинув рану. Потім взяв делікатно собаку на руки й подався вслід за товаришами, що їх дорога час від часу була позначена краплями крови.

Раптом об ліс лукаво вдарив самотній стріл. В боці щось різко заболіло, захитались сосни і — Оляф втратив притомність.

Потім уже в лікарні розказували йому, що Любку взяли теж. Не знала бідна, що її Еріка похоронено ще там, при дорозі.

Далі оповідання раненому якось не клеїлось. Я й не розпитував ні про що, — докінчив вояк.

Ми довго ще стояли один проти одного й дивились у зелень дикого винограду, туди, далеко, де біля напіврозваленої, опустілої, придорожньої хати, невеликий березовий хрест жде на Любку, щоб роз'яснити їй таємницю.

В. Паньків — *На зимовій мандрівці.*

СНІГ

Попробуйте колись, шановні Читачі, поставити в більшому товаристві людей питання — що це таке сніг?

Спершу кожний скаже Вам: „Смішне питання, адже кожна дитина в нас знає, що це таке сніг!“ Але коли Ваші товариші хвилинку подумають, то самі будуть здивовані великою кількістю різних дефініцій та відповідей на це „смішне“ питання. Можу Вас запевнити, що досить довгої дискусії треба буде, поки хтось подасть Вам задовільну відповідь.

Перша відповідь напевно буде: „замерзла вода“. — Неправда, бо лід це теж замерзла вода, — але кожний признає, що поміж снігом і ледом є велика різниця.

Хтось другий, подумавши хвилинку, скаже: „замерзла вода, що падає з неба“. Знову невпопад, бо ж град це теж замерзла вода, що падає з неба.

Наступна ще обережніша відповідь: „замерзла вода, що взимі падає з неба“ — теж не буде правильна, бо ж т. зв. льодовий дощ, популярно між лещетарями називаний „крупки“— відповідає вповні наведеній дефініції, — а проте це не сніг.

Сніг — це, докладно кажучи, стійкий опад, що повстає в температурі нижче зера, у формі гексагональних (шестикутніх) кристаликів. Скажете: добре — але як повстає? От в тому й заковика, що так зовсім докладно того теперішня наука ще не знає. Знаємо певно, що сніг це не є замерзла вода, себто не повстає він з води у пливкому стані.

Сніг — це замерзла водна пара, себто при творенні снігу маємо безпосередній перехід з газової форми води у форму стійку. Але при тому переході є ще одна заковика.

Знаємо зі школи, що як хочемо з якогось розчину, от хоч би з розчину кухонної соли, викристалізувати кристалики соли, то мусимо мати в тому розчині якесь кристалізаційне ядро. Можуть це бути стіни чи дно посудини, що в ній маємо розчин, може це бути волосок чи нитка, завішені в розчині, чи щонебудь інше.

Такого кристалізаційного ядра потребує і водна пара, щоб викристалізувати в формі снігу. Кристалізаційним ядром для снігу є дрібненькі порошинки звичайного нашого земного пороху. На них осідає водна пара та в температурі нижче зера кристалізує.

Бо треба нам знати, що вода, як багато інших хемічних тіл, при переході у ціпкий стан намагається творити точно окреслені кристалі, у формі шестигранних стовпців. Ми того в щоденному житті не завважуємо, бо вода „замерзає“ у великій масі, так що поодинокі кристалики не мають доволі місця, щоб витворитися, тільки зливаються з сусідніми в одну, як це з латинська зветься „аморфну“ масу. Але якби хтось завдав собі труду та вирубав плиту з льоду, що витворився на ставі чи озері, де вода не пливе, тільки стоїть нерухомо, — то на долішній, зверненій до води, поверхні тієї плити побачив би менше або більше гарно витворені шестигранні стовпці.

Не знаю, чи Вам відомо, шановні Читачі, що відколи справу снігу докладніше досліджують, себто більше ніж від 50 років, не вдалося ще знайти двох ідентично таких самих сніжинок. Хоч всі вони побудовані на підставі шестипромінної зорі, проте кожна сніжинка різниться якоюсь дрібницею в своїй будові від інших.

Діється це тому, що кожна сніжинка складається з кількох чи кільканадцятьох поодиноких кришталиків, які, падаючи „з неба“, получилися з собою.

Тому, хоч величина поодинокого снігового кришталика вагається між 3—5 міліметрами, а вага в межах 1/200 грама, — можуть вони разом творити сніжинки величини кількох центиметрів. Найбільша досі заобсервована сніжинка мала промір 12 цм.

ЧИ ЗНАЄТЕ, ЩО...

Не знаю, чи хто з Вас це читав, що з початком 1941 року молодий уродженець Турингії Руді Ґерінґ — виконав такий спортовий вчинок, який видається зовсім неправдоподібним. Він скочив на лещатах 118 метрів. Розуміється, це, хоча й неофіціяльний, проте, без сумніву, рекорд світовий. А коли ви понишпорите в давніх часописах або лещатарських книжках то знайдете там перший європейський рекорд з лещатарського скоку. Цілих шість метрів — це не абиякий рекорд! Було це в 1893 році в австрійській гірській місцевості на перших лещатарських змаганнях. Тоді саме поважився норвезький спортовець Самсон показати перші лещатарські скоки. Скічню зробили з купи гною, а глядачі не могли вийти з дива, як відважний лещатар скочив аж шість метрів! А як далеко зайшли в скоці наші лещатарі? Здається, куди ближче їм до рекорду з 1893-го року, як з 1941!

В 1895 році відбулися у Шварцвальді перші жіночі лещатарські змагання. Розуміється, змагунки були одягнені в довгі по кістки спідниці та корсетки, траса їхнього бігу ішла по рівному, а помагали собі лише одним високим кійком.

Перші лещатарі стрічалися на кожньому кроці з перешкодами чи пак із заборонами. І не лише вороги спорту дивилися кривим оком на лещатарів, але — подумайте! — правильник лещатарського клюбу в Мюнхені суворо заборонив своїм членам їздити на лещатах у гори. Вам видається це неправдоподібним, але наприкінці минулого століття вважали, що лещата взагалі не надаються до їзди в горах, а лише в плоскому терені.

Коли лещатарський спорт щойно кричав із пеленок, найбільшою проблемою було добре смарування дощок. Ви ж добре знаєте, як це приємно, коли вам під в'язанням цілі гори наліпленого снігу і зовсім не можете посувати дошками. Але цього не буває, коли Ви знаєте, якого смару ужити. Проте, тривало добрих декілька літ, поки зроблено відповідну мікстуру. Перші лещатарі, придумуючи все можливе, відкрили, що сіль топить сніг, а товщ вигладжує лещата. І так зачали смарувати дошки солоними оселедцями і шкірою з солонини. Подумайте, як це було практично: ішли Ви у довгу мандрівку і мали в наплечнику оселедці та солонину — треба було — смарували лещата, а як голод дошкулював, мали що їсти!

З теперішніх смарів маємо куди менше пожитку.

У перших лещатарських змаганнях у Німеччині 1900 р. брали також участь норвежці. Розуміється, їх висліди були куди кращі від німецьких. Коли норвезький першун досягнув мети у трьох годинах, панове судді сиділи собі преспокійно в поблизькому шинку, попивали пиво та навіть не сподівалися, що хтось так швидко може приїхати. Можете уявити собі загальне збентеження! Але норвежець знав, що зробити. Він хутко завернув, поїхав добрий шмат дороги назад, а тоді щойно вернувся під оплески захопленої публіки (що встигла вже за той час зібратися) та в присутності невдалих суддів урочисто переїхав мету.

На лещатах стрімголов

Мені так здається, шановні Читачі, чи пак шановні Лещатарі, що Ви не дуже любите падати. Я певний, що Ви зриваєтеся зі снігу ще швидше ніж як падали, обтріпуєте себе і вдаєте, що нічого й не було. Може якраз товариші не завважили!

Ви горді, що на мандрівці ні разу не лежали в снігу? Мені цим не заімпонуєте, моїх упадків я навіть не можу злічити стільки їх було у перших роках мого лещатарства. А й тепер, я, старий змагун, нераз і не два лечу стрімголов у зрадливий, а проте гарний білий пух. Бо так воно є, що на лещатах годі наперед знати все, що наступить, і яку несподіванку принесе вам найближчий закрут. В цьому нерві пригоди є чи не найбільша краса лещатарського спорту.

Пригадую одні змагання. Вони досі чітко записані у моїй пам'яті, немов це було вчора.

Була мряка і в мене поганий настрій. Проте до змагань треба було ставати, клюбова амбіція цього вимагала.

„На старт — готові" — і я рушаю. В голові безустанно стукоче — швидше, швидше. Підходжу вгору, з'їжджаю, знову підходжу, отут треба скрутити трохи направо до короговки, там мусить бути знову з'їзд. Але опам'ятуюся запізно, невидна сила пориває мене в повітря, а земля зникає мені з-під ніг. Аж тут зади моїх дощок погрузають з цілою силою в снігу і не пускають далі, а тіло все ще крутиться. Це все триває малу хвилину, потім чую кр-ах — спокій. Лежу в снігу й думаю, що, властиво, нога мусить бути зломана. Збираю всі сили, підношуся, роблю декілька невдалих посувів і паду знову, як пострілений звір, у м'який сніг. Біля мене проїжджає один із суперників. Немає в нього навіть часу задержатися, він же ж також хоче бути першуном. А моє першунство?

Знову проїжджає біля мене змагун, цим разом — це приятель. Він здалеку вже гукає:

— Що з тобою, чи треба тобі помочі?"

„Ах, нічого, — відповідаю — здається, зломана нога, але біжи далі, шкода часу".

Він вагається, як має поступити, але амбіція змагуна перемагає, і вже його нема.

Сумно дивлюся йому вслід, щасливий; в нього дві здорові ноги. Півтретя години лежав я при 20 ступенях морозу — аж вкінці стягнули мене в долину. Ногу треба було вложити в гіпс, але по трьох місяцях я вже був майже здоров. Коли перший раз знову став на дошках, трохи боявся, чи не забракне мені відваги, але ні, почувався так, немов учора скинув лещата.

Хоча нога зовсім здорова не була, я вибрався на Великодні свята у гори. Вгору йшли добре, сонце пригрівало і рясний піт скроплював обличчя. Вже було полудне, як ми позагорталися точніше і рушили вниз. Їхали у відступах, щоб не переганяти один одного на вузькій дорозі. Саме мигнули мені останні дерева і я в'їхав з великою швидкістю у зруб. Один закрут, другий, вітер спирав віддих. Мигнула думка — тут треба перехилитися направо, цей пеньок надто близько від моєї ноги. Несподіваний закрут, бумс, сильний удар. Ах, вже знову моя нога, — це остання думка. Чому я заплющив очі, не знаю, може не хотів бачити, що зі мною станеться.

Пробую рушити ногами, одна в снігу, отже все добре, але друга ув'язана немов у шині. Обережно розплющую очі. Що за чудасія? Моя нога просто сидить у пні, ніяк ворухнути. Виявляється, що я з цілим розгоном в'їхав у пень, який, на щастя, всередині зовсім спорохнілий. От і дошка разом з ногою пробили його наскрізь і застрягли всередині.

Товариші вернулися вгору, неспокійні за мене, і визволили. Треба було розколоти цілий пень, щоб освободити ногу. Подумайте, вона була зовсім неушкоджена, лише закручений перед полозки колихався сумно. От бачите, все скінчилося щасливо. Боюся, щоб Ви під впливом мого оповідання не набрали страху перед їздою на лещатах. Мовляв — радить їздити дуже відважно, падати — а це кінчається невідклично зломанням ноги. Саме в цьому й річ, щоб ви мене не зрозуміли кепсько. Треба їздити відважно, але не карколомно, і ніколи не вимагайте від себе більше, як умієте. Надмірна обережність не дає вам ніякої приємности з лещатарської мандрівки, а коли їздите стрімголов, може все вам притрапитися якась неприємна історія. (Розуміється, не мусите зараз же зламати ногу, це трапляється також людям, що ніколи не мали на ногах лещат і взагалі ніякого відношення до спорту). Просто, Вам доконче треба віднайти золоту середину між страхом і очайдушністю. До речі, є два роди падання на лещатах. Перший — несподіваний, що його не може передбачити навіть найкращий лещатар, а другий — це такий, що його можна уникнути, а трапляється лише тоді, коли ви хочете забагато „показати". Моя рада: уникайте лише цих перших упадків, другі залиште краще для інших, а то притрапиться Вам така пригода, як мені.

Розкажу вам, але в таємниці — не подавайте цього далі, бо мені ще сьогодні, коли пишу, на саму згадку дивно гаряче стає.

Це було тоді коли я закохався безнадійно у дівчині, що була одною з кращих лещатарок і взагалі лепською дівчиною. Ми вибралися одного разу (я довго благав її про це) лише вдвох на мандрівку. Можете уявити собі, скільки замків на льоду будував я з цього приводу. На моє нещастя, вночі сильний вітер замів на полі сніг. А мені захотілося саме на одному відкритому з'їзді заімпонувати своїй товаришці слялъомом.

Один, другий, третій закрут, прекрасно; при четвертому щось мене придержує, трачу рівновагу й лечу стрімголов у сніг. Коли б то в сніг, але тут і заковика, що це була просто купа гною, лише легенько притрушена снігом. Чи можете собі уявити, який був мій вигляд? Лице, біла „вітрівка", руки, штани, а запах! Він переслідував мене цілий тиждень! Але найгірше з усього було те, що моя дівчина заходилася сміхом, аж рясні сльози плили по її рожевому личку. Вірте мені, з того часу я їду куди обережніше.

А тут вам накінець ще одна приятельська порада. Старайтеся при паданні ніколи не тратити голови. Ваші м'язи дужіють завжди в напрузі, навіть коли падаєте, і не забувайте ніколи, що в вас на ногах дві довгі дошки а вони, коли стратите панування над ними, потягнуть вас, куди захочуть.

ДЕЩО ПРО СВІТЛЕННЯ

Містимо допис п. С. Струця і думаємо цим започаткувати фотокутик у „Дорозі". Радо міститимемо теж кращі знимки наших читачів. Редакція.

Сьогодні вже й найбільші вороги фотокамери мусять погодитися з думкою загалу, що світлення — це одна з ділянок образотворчого мистецтва. Про це маємо нагоду переконатися на кожному кроці. Ось, наприклад, фільмові тижневики, крім своєї пропагандивно-документарної акції, дають глядачеві низку гарних краєвидів, а передусім змальовують життя в його дійсному вигляді. У практичному житті фотографія також необхідна, її потребує для своєї праці: інженер, лікар, біолог, археолог, етнограф, географ, журналіст, стратег, краєзнавець і інші. Також сама фотопраця дає багато задоволення й радощів. Попробуйте самі, а побачите, як радітимете, коли при виявлюванні побачите образ, що дедалі виразніше зарисовується.

На жаль, український загал до останніх літ ставився до світлення байдуже, як до речі зайвої, маловажної. В інших народів є окремі часописи, що займаються фотопроблемами. Унас тільки кілька видавництв молоді займалося цією важною справою. Тепер саме направмо свою помилку, поміщуймо в наших журналах і часописах фахові статті з ділянки фотографії. В нашім журналі повинні ми створити фотокуток, в якому б можна було поміщувати й обговорювати праці молодих фотоаматорів. В нас ще немає ширшого, поважного опрацьованого підручника фотографії; а варто б про це подумати.

Теми до нашої праці слід підбирати з мистецького боку найкращі, а також з етнографічної точки погляду вартісні (старі церкви, характеристичні краєвиди, ношу даної околиці тощо). Думаємо, що цього літа буде проголошений фотоконкурс, який дасть змогу позмагатися на цьому полі.

Саме слово „фотографія" — грецьке (фос, родовий: фотос, — світло, графейн — писати), в перекладі на українську мову дасть слово „світлопис". Історія фотокамери не дуже то давня. Фотографія має тепер понад сто літ. Правда, вже й перед тим роблено спроби, одначе

справжню світлину з допомогою фотокамери одержав француз Нієпс в 1829 р. і цей процес оголосив у Франц. Акад. Наук під назвою „даґеротипія". Даґеротипи були на йодованих платівках зі срібла, а були викликувані парою ртуті. До поліпшення фотографії причинилися вчені, як: Гершель і Тальбот. В 1847 р. Нієпс де Сен-Віктор увів скляні платівки, покриті альбуміком і срібловим йодидом. В 1871 р. англієць Мадокс почав уживати броміду срібла, емульсіованого в желятині. У нас фотографія прийнялася наприкінці XIX ст. Щойно в 1930 р. у Львові засновано „Українське Фотографічне Товариство" (УФОТО), що видавало до 1939 р. журнал „Світло й Тінь" і через нього ширило фотоосвіту серед широких кругів громадянства.

Варто б перейняти гарну її шляхетну ідею „УФОТО" та зорганізувати українських світливців у своїй власній асоціяції.

ЩО ЧИТАЄМО?

Коли ми давнішими літами на наших мандрівках по поліських водах, шляхом Бугу, Мухавця, Каналу й Піни недалеко за Пинськом досягали Прип'яті, — дальшу путь замикав нам кордон. Тільки думками ми плили далі: Прип'яттю в Дніпро і вниз Дніпром через пороги в Чорне море.

Шляхом тих наших молодечих мрій мандрує Юрко у Стешенковій книжечці „Як Юрко подорожував на Дніпрові пороги".

Стешенко: „Як Юрко подорожував на Дніпрові пороги" Українське Видавництво Краків-Львів, 1942, стор. 104.

Юрків човен поре воду спокійної Прип'яті, скаче по бурхливому Дніпрі. Чудові береги, Дніпрові кручі, цвітучі села, Вічне Місто — Золотоверхий, потім промислові осередки, оселі й люди стрічаються по дорозі. Юрків дядько всюди провідником, багато цікавого оповідає, пояснює, показує. А на тлі краєвиду Придніпров'я снується за мандрівниками пригода: потоплення човна, буря на Дніпрі, зустріч та товаришування із бездомним юнаком і напад річних лиходіїв та навіть стріли. Усе те сплетено в цікаве оповідання, легко написане гарною мовою. Герой оповідання Юрко пристрасно переживає красу рідної природи, що розгортається йому назустріч, відчуває велич історії, що позначила славними слідами Дніпровий шлях, подивляє розмах техніки й промислу і дрижить пригодою подорожі. А за собою пориває він і читача у свою гарну мандрівку.

М. К.

ПІСНЯ ЛІТУНА

Зникає вже з-під стіп земля
Зникають люди, хати, села...
Співає пісеньку веселу
Мотор мосго літака.

Я оглядатися не хочу.
Вперед! Угору, в далечінь!
Внизу гармати десь грохочуть,
А тут — нема нових стремлінь.

На крилах блиски сонця грають,
Мороз висріблює метал.
З дороги хмари утікають.
Жене мене нестримний шал!

Ось бачу я: передімною,
Мов хижі птиці з-поза хмар,
Ворожі літаки юрбою
Готовлять нам новий удар.

І враз, як сокіл, налітаю
Згори на хижу цю юрбу,
Вогнистим пострілом ламаю
Тому крило, цьому керму.

А там за мною — другий, третій...
Вже виринають з-поза хмар
Товариші боєвих летів, —
Несуть на ворога удар.

Сріблються ось у сонці крила.
Мотор співає пісню-гнів:
Що ми готові, що в нас сила,
Щоб ворог нас лякать не смів.

ГЕРАСЬ СОКОЛЕНКО

ГИМН МОЛОДИХ ПОЕТІВ

Ми поети з далеких провінцій
Над знаменами сонце несем.
В наших грудях любови по вінця
І по вінця бадьорих пісень.

Що нам Бальмонт, і що нам Тичина?
Ми не ніжні, — ми буйні, лихі.
Перед нами в диму батьківщина
І покриті імлою шляхи.

Перед нами непройдена вічність
І повалені в прірву мости.
Ми закохані в гори величні,
Над якими лиш бурям цвісти.

Ми закохані в музику грізну
Маршів бою і в громи пісень.
Наша юність палка й огнебризна
Над знаменами сонце несе.

нашого життя

НАШ ЩЕДРИЙ ВЕЧІР 1943

Яскраво палахкотить дерево у стилевому коминку ясної світлиці дому при Парковій вулиці ч. 10. В кутку жевріють різнобарвні лямпочки ялинки. Сходяться молоді й старі, щоб з'єднатися біля столів Щедрого Вечора в одну сім'ю. Забувають тут про вигідну гостинну обстановку: коминок такий схожий на ватру, а товариство, що виповнює залю, — це ті поклонники чару невгасимих таборових вогнів.

О. Др. Г. Костельник скроплює їду свяченою водою.

Серед дружньої гутірки засідають до традиційної трапези два львівські Курені Передових ВСУМ, жіночий та чоловічий. При головному столі займають місця: заступник Провідника УЦК др. К. Паньківський, голова Комітету на Львів-місто, др. Л. Голінатий, о. др. Г. Костельник, проф. Сев. Левицький, та голова Виховної Комісії УЦК проф. др. Ол. Тисовський. Під звуки колядок, що їх співає на місці зложений хор, починається цей перший товариський вечір. Відкриває його керівник Відділу Опіки над Молоддю УЦК інж. Р. Олесницький, що згадує при нагоді про високу вартість і стійкість наших здобутків.

З черги виголошує довгу доповідь о. др. Г. Костельник. Дуже подрібно розглядає усі питання світогляду новітньої людини, її ставлення до релігії, насвітлює причини безупинних катаклізмів людства. Вкінці висловлює свої вимоги до нового покоління.

Далі промовляв проф. С. Левицький, накликуючи молодь до шанування нашої традиції і виповнення завдань, які сучасна історична хвиля ставить перед українську молодь.

У відповідь на це бадьоро виривається з усіх уст лунке „Гей, пластуни, гей, юнаки!"

У просторій світлиці запанував настрій якогось таборового свята. Дзвенять навперемінку пісні Сокола, Остодору, Космача. Час до часу відгукнеться й супровід фортепіяна; тоді співають стрілецьких або „душевно-медових" пісень.

Курінний інж. Ст. Курилович дякує гостям за участь у нашому Щедрому Вечорі й заповідає, що побачимося на таких дружніх вечірках частіше.

Знову лунають веселі мелодії, чергуються з мінорними й кінчаються старецьким „Ніч вже йде..."

Стара й нова зміна збирається нерадо додому. Вказівка годинника поважно наближається до поліційної 9-ої години.

Цікаво нам знати, як наладнується товариське життя інших куренів ВСУМ у краю. Тут хочу лиш одне зауважити: при таких сходинах прикро відчувається брак організованого хору. Невже ж не можна скласти постійну „шістнадцятку", яка була б готова до всяких імпрез?

Юмг.

ПРОГУЛЯНКА ДО ЛАВРОВА

Ви цікаві, як ми її влаштували. Треба Вам знати, що самбірський ВСУМ не спить навіть тепер, коли можна брак діяльности виправдати гострою зимою. Прогулянку зорганізував ВСУМ самбірських середніх шкіл в днях 24-го і 25-го грудня. Вибралися ми в числі 22 осіб о шостій годині ранку. За містом зробили збірку, започаткували мандрівку святочним звітом та відспіванням „Гей, юнаки". Погода погана, густа мряка закрила все білосірим серпанком, дрібний дощ звогшує одежу та наплечники — все тяжіє. Під ногами густе галицьке болото. Польовими дорогами йти дуже важко. Вкінці задержуємося на відпочинок та обід у Старій Ропі. Відвідуємо місцевого священика і рушаємо в дальшу дорогу. Хоча ніяк не сприяє погода, не тратимо гумору, а наші ноги згідним маршовим кроком ідуть все вперед. Тут приготували нам вечерю дівчата-члени ВСУМ-у в Старому Самборі, а потім зійшлися ще всі на спільні сходини. По томливій мандрівці в несприятливих умовинах спали ми всі знаменито. Вранці вітає нас сонце і прегарна зимова погода. Сонце не опускає нас теж у цілій дорозі на княжу гору Льва, а ми, користаючи з його прихильности, фотографуємо, скільки вдасться.

Прямуємо на Лаврів. Тут жде нас гостинне приняття в мурах манастиря. По обіді прослухали з великим зацікавленням доповідь о. Ігумена про історію Лаврова, а передусім про князя Льва. Але хоча хотілося б ще не одну цікаву історію послухати — час вертатись назад. З першими сутінками в Старому Самборі. Тут же й кінчається найважча частинка мандрівки. Останній її етап до Самбора відбуваємо темною ніччю у великому вантажному авті.

День пізніше відбули ми ліквідаційні сходини. Хоча терен був важкий, а погода першого дня була несприятлива, проте всі учасники мандрівки здорові, дарма що потомлені. У висліді мандрівки ми вирішили вибрати князя Льва патроном свого куреня.

Учасник

ЗНАЄТЕ ПРО ЗИМОВІ ТАБОРИ?

Мороз добирається до костей, а з кожним віддихом викидається цілу хмару пари. Коли б швидше ще тих декілька кроків на Семінарійну 18. „Добрийдень, але ж бо мороз, мороз сьогодні здоровенний" — вітаємося у Відділі Молоді. Тут приймають Вас теплом добре огрітої кімнати і, як звичайно, невдаваною сердечністю.

„Що у Вас нового у Відділі? — питаємо — Хіба при такому холоді нічого цікавого не діється?"

Вас засипують окликами святого обурення: „Як же ж, а про табори не знаєте?" І тут спадає вам на голову ціла буря закидів: що, мовляв, редакція „Дороги" не цікавиться якслід працею Відділу Молоді, що приходить хтось раз на два місяці і хоче в кількох словах довідатися про все і т. д. і т. д.

Збентежено просите голосу, але триває декілька хвилин, аж вас допускають до слова. Виправдуватися нема пощо, як хочете сьогодні ще почути дещо цікавого, треба бути смиренним і признаватися до вини. Отже довідуєтеся, що Відділ організує тепер аж 4 зимові відпочинкові табори. Один з них в Криниці, вже саме почався. Другий з черги відбудеться в Косові у днях 25 лютого і матиме характер відпочинкового табору для лещатарів — членів спортових клюбів і тіловиховних товариств з цілого Г. Г. Далі плянують ще два табори: один у Коломиї, а другий у Пасічній, коло Станиславова.

„А як буде з прохарчуванням і приміщенням підчас гострої зими?" — питаєте ще наприкінці.

„Ця справа стоїть дуже добре. Все запевнене, навіть паливо, а що охочих є багато, то маємо надію, що табори вдадуться гарно. Зайдіть у лютому, то будете знати точніше, як було — кажуть на прощання.

ЯК ОБЛАДНАЄМО СОБІ ДОМІВКУ

Започаткування праці в гуртках ВСУМ припало на зимову пору. Може, це й добре, бо буде час наладнати собі внутрішнє життя, набрати дисципліни, зжитися, а влітку... От не робім плянів, побачимо. Берімся до роботи, щоб не прогайнувати зими. Зачнемо від домівки, бо хоча найкращою домівкою для молоді є природа але й кімнату можна обладнати так, щоб жив там наш дух, щоб ми відчували охоту зайти до неї та щоб це було місце, де забудемо про всі буденні турботи й прикрості. А втім, кожна спільнота, хоч би і найменша, має своє приміщення, — то чому ми маємо зрікатися свого?

Яка це буде праця? Зараз довідаєтеся. Передусім треба вирішити, де ви улаштуєте домівку — в школі, чи в бурсі. Потім виберіть собі домівкаря, а він хай вже подбає, щоб змити кімнату, затемнити вікна, придбати паливо. Найкраще, щоб усі при цьому помагали. Тим причинитеся до обладнання домівки, а при цьому — чому не спробувати, яка це праця — миття або рубання дров? Опісля порадьтеся, як і чим заповнити домівку. Бачите, тут ви уже в другій точці служби праці першої проби юнака: „Власноручною роботою причинитися до обладнання домівки в куренях". Тут роботи чимало: стягнути меблі, відчистити їх, вичистити домівку, зробити вішалку на плащі, поличку на дрібні предмети і т. д.

Обстанова домівки мусить бути вигідна та привітна. Кілька столиків, розкинених відповідно по кімнаті, на вікнах цвіти, а на столах часописи, журнали для молоді та цікаві гри: шахи, доміно, стукпук тощо.

І. Х.

ЛИСТУВАННЯ РЕДАКЦІЇ

Вп. авторів просимо надсилати лише речі, які не були ніде друковані.

В січневому числі „Дороги“ вкралися у вірші Герася Соколенка „Доба“ слідуючі похибки: у другій стрічці „Західний“ має бути „залізний“ в третій стрічці „блакититься“ — має бути „блакитня“, в десятій стрічці „мчить“ — має бути „мчать“.

С. М. — „Сяхо“ піде в наступному числі. Пишіть ще.

М. Пшепюрський — Хоробрів: — Відповідь на Вашого листа маєте саме в лютневому числі „Дороги“. Започатковуємо фотокуток, в наступному числі помістимо вже фахові поради. Надсилайте Ваші зауваги, а передусім гарні знимки, які радо міститимемо.

Микола Катамай — Станиславів: — Вірші до друку не надаються. Пробуйте, може, писати прозою.

М. Ф.: — Ваш віршик про зиму і „дошки“ видрукувати не можемо. зате ми дуже радо містимо описи чи репортажі з таборового життя. Отже ждемо.

О. Б. — Вороненко: — Щиро дякуємо за листа, він дуже цікавий. Не забувайте про нас.

Г. — Буриніч: — Ваших віршів, на жаль, не можемо назвати поезією. Радимо спрямувати Ваші сили та заінтересування в іншому напрямі.

М. Кравець — Львів — Просимо зайти до нашої редакції.

А. Кобрин — Дрогобич: За побажання щиро дякуємо. Ваш вірш до друку ще не надається, але працюйте далі.

С. Струць — Холм: — За допис дякуємо — іде. Присилайте Ваші фотографічні спроби. Хочемо містити кращі знимки роботи наших читачів. Може зорганізуємо фотографічний конкурс.

Павлюк Б. — Старі Кути, Оксана С. — Бад Герсфельд, Мельник О. — Коломия, В. Зорівна, Семенюк П. — Млинів, Орлів І. — Славсько, Я. Зовенко, — Р. Думин, Уграк М. — Коломия, М. Ф. Дмитрович — Волоща. Вірші до друку не надаються.

„ДОРОГА“ — ілюстр. журнал. **Появляється** 15-того кожного місяця. **Видає** „Українське В-во“, Краків-Львів, Унґарнштрассе 21. Тел. 233-23. — За редакцію відповідає: **Проф. Северин Левицький.** — Передплата: річно 8.— зл., піврічно 4.— зл. **Поодиноке число 80 ґр.** — ЦІНИ ОГОЛОШЕНЬ: Ціла сторінка 640.— зл., 1/2 сторінки 320.— зл., 1/4 сторінки 160.— зл., 1/8 сторінки 80.— зл. Оголошення в тексті 100% дорожчі. — З друкарні Укр. Акад. Наук у Львові, Постґасе 11. — Ukrainische Monatsschrift „DOROHA“ (Der Weg). **Verlag:** Ukrainischer Verlag, Krakau, Zweigstelle Lemberg, Ungarnstrasse 21. — **Druck:** Druckerei Ukr. Akademie d. Wissenschaften, Lemberg, Postgasse 11.